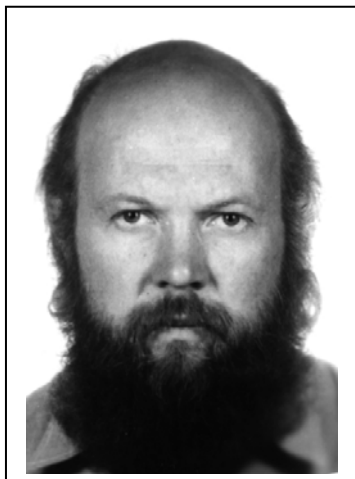

**Virgilijui Monsevičiui atminti
In memoriam of Virgilijus Monsevičius**

DR. VIRGILIJUS MONSEVIČIUS
1953 06 08–2008 03 07

Kaip bebūtų apmaudu ir nelaukta – tik prasidėjus 2008 metų pavasariui po sunkios ligos Lietuvos entomologų šeima paliko bitinių plėviasparnių specialistas daktaras **Virgilijus Monsevičius** (1953 06 08–2008 03 07). Jis buvo šių plėviasparnių grupės tyrimo pionierius Lietuvoje ir vienintelis šios grupės vabzdžių tyrimo aukščiausios kvalifikacijos specialistas. Dėl to netektis ypač skaudi. Geriausias Lietuvoje laukinių bičių žinovas šių vabzdžių stebėjimams ir tyrimams atidavė daugiau kaip 30 metų. Nesiblaškydamas ir nekeisdamas pasirinktų tyrimų krypties dirbo Čepkelių rezervate, kur ir gyveno, daugiausia savo darbo metų skirdamas Dainavos kraštui, kamanių, daugelio kitų bitinių rūšių ir porūšių tyrimams. V. Monsevičiui rūpėjo ir vabzdžių apsaugos reikalai, skelbė ne tik kaip bene naudingiausią vabzdžių grupę - bitinius - pažinti, bet ir kaip saugoti.

V. Monsevičius buvo vienas iš nedaugelio mokslininkų, vaisingai dirbusių toli nuo didžiųjų Lietuvos miestų. Suprantama, kad tokiomis sąlygomis dirbti yra sunkiau, nei dirbant netoli mokslo centrų, bibliotekų, kur intensyvesnis mokslinis gyvenimas, daugiau bendraminčių, su kuriais galima pasitarti.

V. Monsevičius gimė 1953 m. birželio 8 d. Panevėžyje, vėliau gyveno Kuršėnuose. Baigęs Kuršėnų vidurinę mokyklą, 1972–1976 m. studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Miškų ūkio fakultete. Jį baigęs įgijo miškų ūkio inžinieriaus specialybę. Po baigimo jaunas diplomuotas miškininkas pradėjo eiti vyresniojo biologo pareigas Čepkelių rezervate. Šiame gamtos prieglobstyje jis nesiblaškydamas dirbo iki gyvenimo pabaigos. Visada buvo paprastas ir kuklus, santūrus, geraširdis, geidė įdėmiau pažvelgti į savo krašto gyvosios gamtos turtus. Manytina, kad imtis bitinių vabzdžių tyrimų pasiūlė Akademijos dėstytojas, žinomas entomologas prof. Simonas Pileckis. Tam pietų Lietuva, Čepkeliai buvo ypač tinkama vieta.

Pamažu V. Monsevičius ėmė gilintis į šimtų mūsų krašto entomofilinių augalų apdulintojus. Tai buvo ne vien kamanės, bet ir labai daug neištirtų įvairių kitų laukinių bičių, pasižyminčių labai savitu ir įdomiu gyvenimo būdu, skirtinga išvaizda, gana sudėtingais ryšiais su aplinka. Tyrinėti nebuvo lengva, neteko jam dalyvauti kompleksinėse ekspedicijose, grupinėse išvykose, kur galima pasitarti, yra su kuo pasikonsultuoti. Nors greitai Čepkeliai tapo savais, mokslinę aplinką teko susikurti pačiam. Sukauptoji bitinių kolekcija buvo medžiaga mokslo darbui. Su įdomesniais, retais egzemplioriais teko keliauti pas specialistus į Kijevą ir į anuometinį Leningradą, kur akademiniam Zoologijos institute, sukauptos turtingos plėviasparnių kolekcijos. Į Vakarus, kaip kad dabar, mūsų darbštuoliai tada neišvažiuodavo...

Beveik po dešimtmečio, jau paskelbęs savo darbų, turėdamas nemažą lauko tyrimų patirtį ir gana gausią savo surinktų vabzdžių kolekciją, 1986–1990 m. V. Monsevičius tapo Lietuvos žemės ūkio akademijos aspirantu-neakivaizdininku.

Naujas statusas skatino entomologinę medžiagą rinkti ir kitose Lietuvos vietovėse, naudotis moksline literatūra Vilniuje ar Kaune, konsultuotis su specialistais. Po metų kitų pasirodė pirmieji moksliniai straipsniai. Ėmė bendradarbiauti ir su Lietuvos MA Zoologijos ir parazitologijos instituto entomologais, 1988-1989 m. buvo šio instituto

neetatiniu mokslo darbuotoju. Tada jis pateikė pirmuosius savo siūlymus dėl laukinių bičių apsaugos – išleido Gamtos apsaugos komiteto remtą leidinėlį *Bitiniai plėviasparniai*, dalyvavo sudarant *Lietuvos raudonąją knygą* (1992 ir 2007 m.). Aprašė atitinkamai 18 ir 12 saugotinių arba labai retų bičių rūšių, pateikė spalvotus jų piešinius, paplitimo žemėlapius-schemas. Daugeliui rūšių nustatė, kad Lietuva yra šiaurinė jų paplitimo riba. Visoms toms rūšims pirmą kartą davė lietuviškus vardus. Vėliau lietuviškai pavadino nemažai ir kitų rūšių.

Labiausiai vertintinas ir laikytinas svarbiausiu V. Monsevičiaus spausdintas darbas *Lietuvos laukinių bičių sąrašas su duomenimis apie jų paplitimą ir bionomiją* (leidinyje *Naujos ir retos Lietuvos vabzdžių rūšys*, 1995, 144 p., anglų k.). Darbas aktualus Lietuvai tuo, kad šalis ėmėsi įgyvendinti tarptautinės Biologinės įvairovės konvencijos reikalavimus. V. Monsevičiaus leidinys buvo pirmasis išsamus darbas apie vieną iš biologinių išteklių – bestuburius (tiksliau – bitinius). Remdamasis išsamiais savo tyrimais, V. Monsevičius leidinį paskyrė 322 rūšių laukinių bičių faunai, šių vabzdžių gyvenimo būdui, paplitimui, kartografavo visų rūšių radavietes, sudarė net 317 žemėlapių pagal administracinius rajonus ir tarptautinį UTM tinklą. Tai buvo neabejotinas pagrindas V. Monsevičiaus disertacijai. Ją parengė 1997 metais, o kitais jau sėkmingai apgynė Vilniuje, Ekologijos institute (darbo vadovas – habil. dr. Vytautas Jonaitis). Disertaciniame darbe *Lietuvos laukinės bitės (Hymenoptera, Apoidea)* pateikė vertingų duomenų apie bičių pasiskirstymo įvairiose stacijose dėsningumus, aplinkos veiksnių įtaką šių vabzdžių bendrijų struktūrai, sudarė laukinių bičių rūšių katalogą.

Ir apgynęs disertaciją V. Monsevičius tęsė tyrimus, juos derino su Tyrimų skyriaus, kuriame darbavosi dar 3 mokslo darbuotojai, vedėjo pareigomis. Čepkelių rezervate, įrašytame į Europos saugomų gamtos teritorijų tinklą *Natura-2000*, buvo atlikta labai vertingų, išsiskiriančių nuoseklumu ir išsamumu, laukinių bičių įvairovės, jų populiacijų būklės stebėjimų. Skyriaus pastangomis rezervate buvo išskirtos saugomos buveinės vadovaujantis Europos buveinių direktyva. V. Monsevičius dalyvavo ir kitose tarptautinėse programose ir projektuose, kaip antai *Vabzdžių monitoringas, Biologinės įvairovės išsaugojimas Lietuvos pelkėse* (pastarasis – Jungtinių Tautų vystymo GEF projektas), ES Bendrosios programos *ALARM* (akronimas nuo angl. Assessing Large Scale Risks for Biodiversity with Tested Methods) projekte.

Paskutinį dešimtmetį pagal paties sukurtą metodiką V. Monsevičius Čepkelių rezervate atliko nuolatinius bitinių stebėjimus. Iš viso jis Lietuvoje aptiko ir identifikavo daugiau kaip 350 Apoidea antšeimio laukinių bičių rūšių, iš jų apie 235 – pirmą kartą. Mums, entomologams, svarbu ir įdomu, kad net apie 40% šio kiekio aptikta Kapiniškių kalvų šlaitų pievose. Tarp jų – keturios rūšys, kurios buvo įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Tokioje mažoje teritorijoje aptikti tiek saugomų rūšių nedažnai pavyksta (gerai iširtame Čepkelių rezervate rastos tik trys Raudonosios knygos rūšys). Jis surinko unikalią, apie 40 000 individų, ir labai vertingą bitinių vabzdžių kolekciją, sudarė bičių literatūros kompiuterinę bazę, turinčią per 8 000 įrašų. Nors dirbo nuošaliame Lietuvos kampelyje, – buvo plačiai žinomas entomologas, jis buvo įtrauktas į geluoninių plėviasparnių tarptautinių ekspertų sąrašą.

Įdomus ir originalus, kol kas nesulaukęs reikiamo palaikymo V. Monsevičiaus skelbtas požiūris į natūraliai kylančius gaisrus, susiformavęs kaip ilgamečio gamtosaugos darbo su buveinėmis rezultatas. Tokį požiūrį ypač sustiprino (gal ir įtvirtins galutinai) faktas, kai entomologo ir subtilaus ekologo rinkinius papildė tiesiog atradimas – minėtuose Kapiniškiuose aptiktos raukšlėtosios smėliabitės (*Andrena rugulosa*).

Atradimas vertas netradicinio V. Monsevičiaus įvertinimo: „deimantas Lietuvos bičių faunos karūnoje...“ (leid.: „Kapiniškiai, Rudnia, Dubininkas“; 2005). Kapiniškių smėliabitė – vos kelių milimetrų dydžio, žinoma iš Vengrijos stepių. Arčiausiai Lietuvos jos gyvenamą vietą Pietų Čekijoje skiria per 700 km. Todėl V. Monsevičius nesistebėjo, kad Pietų Vokietijos entomologai vis negali patikėti, kad, pas juos ypač reta rūšis, gyvena ir Lietuvoje. Ši bitutė savo tėvynėje per metus išaugina dvi palikuonių kartas, lanko daugelio augalų žiedus. Lietuvoje užauga tik viena karta, ir lankomi tik smiltyninio laibenio (*Alyssum gmelinii*) žiedai. Tyrinėtojas paaiškino, kad dėl siauros specializacijos izoliuotos populiacijos būna labai jautrios pokyčiams, gali greitai išnykti. Ypatingos sąlygos tokioms populiacijoms gyvuoti susidaro vietovėse su vyraujančiais smėlio ir kreidingais dirvožemiais, kirias nuo šiaurės vėjų užstoja kalvos ir miškai. Įžymioji Lietuvos smėliabitė, būdama stepių rūšimi, galėjo išlikti tik atvirose erdvėse, neapaugančiose mišku. Minėtame leidinyje 2005 m. apie miškų gaisrus gamtininkas taip rašė: *Tai yra vienas iš akivaizdžių įrodymų, kad dabartiniuose ištisinių šilų plotuose praeityje nuolat egzistavo pakankamai didelės atviros erdvės. Jas palaikydavo du natūralūs ekologiniai veiksniai – žaibų sukelti gaisrai ir besiganantys stambūs laukiniai žvėrys. Gaisrai pradėti šiuose kraštuose intensyviai gesinti vos prieš 40–50 metų, [...], o laukiniai žvėrys išnaikinti gerokai anksčiau, tačiau pastaruosius labai sėkmingai ilgus metus pavadavo naminiai. [...] Gaisrų ir ganyto eliminavimas yra tikroji ekologinė katastrofa, deja, tam suvokti mūsų gamtosauga dar nesubrendo (su pavydu žiūriu į amerikiečius, kurie jau 50 metų degina savo miškus ir pievas, kad pagerintų sąlygas savo saugomiems augalams ir gyvūnams). Nenuostabu, kad rezervatuose eliminuojami natūralūs gamtiniai veiksniai ir abejingai stebima, kaip vienodėja aikštėms ir pelkių plynėms užaugant mišku ir katastrofiškai nyksta per tūkstantmečius gamtos kurta šių vietų bioįvairovė.*

Ir pelkėse tokie gaisrai kadaise nebuvo gesinami. Vietiniai augalai ir gyvūnai ilgainiui prie jų prisitaikė. Žmogui gesinant gaisrus, adaptuotos rūšys netenka buveinių, jas išstumia gaisrams neatsparios, tad ir Čepkeliai, budriai saugomi nuo gaisrų, tolsta nuo senosios natūralios būsenos. Argumentus V. Monsevičius dėstė ir *Mūsų girių* žurnale – bene paskutinėje visuomenei skirtoje publikacijoje (2007, Nr. 7): *Vis daugiau gamtininkų ima suvokti, kad gaisrai yra neatskiriama gamtinių procesų dalis, kad jų eliminavimas yra grubus žmogaus kišimasis į natūralius gamtinius procesus...*

V. Monsevičius paskelbė apie 30 publikacijų apie vabzdžius. Jis buvo Lietuvos entomologų draugijos narys, dalyvaudavo jos renginiuose. 2005 m. gegužės mėn. buvo draugijos narių išvažiuojamojo susirinkimo Čepkelių rezervate vienas organizatorių. Dalyvavo mokslinėse konferencijose. Viena paskutiniųjų jo kelionių į mokslinį forumą buvo 2007 m. spalio mėn. išvyka į Bulgariją, Rylos nacionalinį parką – PAN Parkų konferenciją.

Darbštus, kuklus žmogus, mėgiamas bendradarbių, kaimynų – toks buvo Virgilijus Monsevičius, gyvenimą paskyręs moksliniam ir gamtosauginiam darbui. Netekome uolaus mokslininko, gamtos puoselėtojo ir sergėtojo, kuris amžinai atgulė Marcinkonių kaimo kapinėse.

Dr. Algimantas Jakimavičius

Habil.dr. Vincas Būda

Lietuvos entomologų draugija, VU Ekologijos institutas

Dr. Virgilijus Monsevičius (08 06 1953–07 03 2008)

Entomologist dr. Virgilijus Monsevičius passed away on the 7th of March, 2008 (born 8th June, 1953). More than 30 years he devoted himself to study the wild bees (Hymenoptera: Apidae) of Lithuanian fauna. V. Monsevičius carried out his research working at the Čepkeliai State Nature Reserve. He collected approximately 40 000 specimens of bees from Lithuania, identifying over 350 bee species. Of these, 235 were registered for the first time in the Lithuanian fauna. Following his suggestion, 18 and 12 species of bees were included into the Red data book of Lithuania (issued in 1992 and 2007). Dr. V. Monsevičius compiled 317 distribution maps of different bee species and found the northernmost population of *Andrena rugulosa* (so far known as a southern species) in Lithuania. Some specific biological features were established for the Lithuanian population of this rare species: a single generation per year (compared to two generations in southern populations), feeding on the flowers of a single plant species, namely Gmelin's alison (*Alyssum gmelinii*), in contrast to many plant species in the south. Dr. V. Monsevičius published approximately 30 entomological papers. He was one of the first specialists of nature conservation in Lithuania understanding the importance of natural fires and advocating the application of burning techniques for the maintenance of specific open habitats in order to protect plant communities and animal species that are associated with these habitats.

Dr. Algimantas Jakimavičius

Habil. Dr. Vincas Būda

Lithuanian Entomological Society, Institute of Ecology of Vilnius University